

Т.М. Тарасава, Мінск
**“Дзённікі” Максіма Танка як увасабленне быццёвай
 цэласнасці пісьменніка**

“Дзённікі” Максіма Танка — гісторыя станаўлення асобы мастака, яго духоўнага жыцця, гэта дакумент пэўнай эпохі і часу. Адчуванне пісьменнікам непаўторнасці, самакаштоўнасці кожнага факта, падзеі, жыццёвай сітуацыі падштурхнула яго да напісання “Дзённікаў”. У запісах чытаем: “Дзённік патрэбен мне для маёй працы. Гэта — не магільнік маіх думак і пачуццяў, куды рэдка заглядае і сам пісьменнік, гэта — шлях з верставымі слупамі-паказальнікамі” [5, с. 406]; “Дзённік мой становіцца нястомным субяседнікам, якога магу разбудзіць у любы час ночы і працягваць бяседу — весці гэтыя хаатычныя запісы” [6, с. 216]. І калі аўтар у дзённіку здольны мужа агаліць жахлівую праўду гісторыі, то твор можа ператварыцца ў магутны дакумент свайго часу накшталт “Confessions” Ж.Ж. Русо.

Назва запісаў Максіма Танка “Дзённікі” мае як сэнсавую, так і жанравую скіраванасць. Гэта найперш аповед пра самога сябе, пра гісторыю індывідуальнага жыцця, гэта ідэнтычнасць аўтара і апавядальніка. Эмацыянальна-ацэначны кампанент слаба выяўлены ў запісах да 1970-х гадоў. З сярэдзіны 1980-х гг. у “Дзённіках” адчувальна ўзмацняецца ўвага да свайго ўнутранага жыцця.

Прынцыпам “шчырых прызнанняў” кіруецца Максім Танк у 1980 — 1990-я гг. Мастак не баіцца прызнавацца ў сваіх адмоўных якасцях, негатыўных ацэнках уласных учынкаў, у іранічным стаўленні да творчых пошукаў. Напрыклад, у “Дзённіках” за 1986 г. чытаем: “Засумаваў за добрымі вершамі, і сам іх развучыўся пісаць” [6, с. 504]; “За апошнія дні нічога не змог напісаць. Зацягнуўся мой творчы крызіс” [6, с. 514]. У 1994 г. Максім Танк піша: “Адчуваю, што ўвайшоў у самы цяжкі перыяд свайго жыцця — перыяд паражэнняў творчых, маральных, жыццёвых. Цяпер ужо позна на ўсім ставіць кропку. Застаецца толькі прайсці праз усе пякельныя кругі” [6, с. 744].

Варта заўважыць, што сучасная аўтабіяграфічная проза мае ўстойлівую тэндэнцыю да самаагалення. Прынцып шчырага прызнання ў блягіх учынках, крамольных думках, глыбінны псіхааналіз як метады спасціжэння ўнутранага свету “я” пазбаўляюць аўтабіяграфію табуіраваных тэм, пашыраюць сферы духоўнага жыцця “я”. У “Дзённіках”

Максіма Танка паступова раскрываецца ўся складанасць чалавечага “я”-асобы. Увага да падрабязнасцей душэўных пакут, уласцівая рускай класічнай традыцыі і лепшым узорам беларускай прозы XX ст., у запісах Максіма Танка 1990-х гг. набывае трагічнае гучанне: “Пры ўсім аптымізме мяне чамусьці не пакідае трагізм існавання” [5, с. 430].

У канцы 80-х гг. XX ст. інтанацыі ў “Дзённіках” мяняюцца. Балючае адчуванне крызіснасці жыцця, душэўныя пакуты, прадчуванне завершанасці зямнога быцця выклікаюць у аўтара мінорны настрой, абвостранае ўспрыманне Часу як галоўнага Суддзі, які разважыць, ацэніць, захавае альбо адправіць у нябыт.

Напрыканцы жыцця Максім Танк выразна ўсведамляе, што “жыццё — драма”; пра гэта сведчаць і дзённікавыя занатоўкі, і два апошнія зборнікі паэта “Мой каўчэг” і “Errata”. У лютым 1994 г. мастак пакінуў такі запіс у дзённіку: “Калісьці людзі майго пакалення часы свае называлі часамі пагарды. Зараз мы ўступілі ў часы адчалавечання. І хоць, здавалася б, з нацыянальным адраджэннем, вяртаннем да рэлігіі павінна б было наступіць маральнае і духоўнае аднаўленне, на вялікі жаль, мы гэтага не бачым” [6, с. 694].

Няспынны пошук цэласнасці асобы, унутранай гармоніі, “пафас пакутлівай барацьбы за выздараўленне, за пабудову недабудаванага “я”, па словах С. Аверынцава, “...противостоит как благодушным иллюзиям личности искомого, так и нигилизму” [1, с. 132]. Расказ пісьменніка аб сваім мінулым у 90-я гг. XX ст. дапаўняецца споведдзю, у якой мы назіраем павелічэнне, як трапна зазначыў М. Бахцін, “...удельного веса событий интимно-личной жизни, ... которые при громадном значении в личной жизни данного человека имеют ничтожное значение для других и почти вовсе не имеют социально-политического значения” [2, с. 73]. Але ў тым і ёсць каштоўнасць “Дзённікаў” Максіма Танка, што яны адкрываюць магчымасць спасцігнуць таямніцы экзістэнцыяльнага пісьменніцкага “я” ў свеце.

У занатоўках Максіма Танка прысутнічае ўзаемадзеянне лірычна-іранічнай экспрэсіі з філасофскай медытацыяй. Лірычная экспрэсія скіроўвае на прыхільнасць аўтара да прадмета аповеду альбо ўказвае на сітуацыю, не аб'якаваю для аўтара, у той час як іранічнае адценне сведчыць аб несупадзенні ацэнак у мінулым і цяперашнім часе. Важнай уласцівай аўтабіяграфічнага твора пісьменніка 90-х гг. XX ст. з'яўляецца адкрытая суб'ектыўнасць дзённіка і характэрная для яе экспрэсіўная

накіраванасць. Мастак слова не хавае ўласных пачуццяў закінутасці, адчужанасці, неабароненасці перад маштабам сацыяльных зрухаў канца стагоддзя. Будучы чалавекам сацыяльна актыўным, ён імкнуўся захаваць сябе як творцу. У “Дзённіках” чытаем: “Цікава, што мяне часта наведвае пачуццё адзіноцтва. Адкуль яно?” [5, с. 403]; “Засядаю і засядаю. Прападзі ты прападам такая работа!” [6, с. 129]; “...Творчая праца патрабуе часу, часу і часу, адзіноцтва, адзіноцтва і адзіноцтва. А ў мяне на працягу ўсяго жыцця не хапала ні таго, ні другога” [6, с. 254].

Адзінота для Максіма Танка— не толькі абавязковая ўмова для творчасці. Гэта яшчэ і паказчык самакаштоўнасці асобы, умова захавання яе ўнутранага свету, праз яе адкрываецца шлях да людзей. Адзінота ёсць не супрацьстаянне асобы і грамадства, “...одинокчество— это совершенно необходимое условие для самоуглубления личности. Для самопознания, для определения ее ценности: вне одиночества нет поэта. И более того, мера одиночества, как ни парадоксально, способность к самоуглублению через одиночество — порой и показатель самооценности личности поэта, и показатель меры его таланта”, — як зазначае расійскі даследчык В. Заманская [3, с. 175]. Анталагічнае пачуццё адзіноты ідзе ад вострага адчування беларускім паэтам неабходнасці суаднесці міг і вечнасць, спасцігнуць кошт імгнення і чалавечага жыцця. “Дзённікі” Максіма Танка ёсць матэрыялізаваная ідэя завершанасці кола зямнога быцця, незваротнасці часу і чалавека ў ім.

Дзённік Максіма Танка сведчыць пра тое, што інтэнсіўны духоўны рост пісьменніка быў працяглы. Аўтарскі вобраз зазнаў істотныя змены: адбылася яго семантычная трансфармацыя. У другой палове жыцця Максім Танк даражыць кожным пражытым імгненнем, час у некаторых запісах сціснуты да экзістэнцыі, “до субъективного переживания мимолетности бытия” [4, с. 97], душэўныя перажыванні становяцца больш каштоўнымі за штодзённыя клопаты, за сямейнае жыццё. Аператыўная хранікальнасць саступае месца моцнаму суб'ектыўнаму тону. Да перабудовачнага часу назіралася дынаміка ўзаемаадносін аўтара з сацыяльным асяродзем, пасля перабудовы працуе метаад псіхалагічнага самараскрыцця: тут і няўпэўненасць, ваганні, самакрытыка, адкрытыя і ў падтэксе, павялічылася колькасць рытарычных пытанняў, усё часцей аўтар ставіць шматкроп'е. У сістэме экзістэнцыяльных каардынат гэта называецца “матывам маўчання”, недагаворваннем.

Такім чынам, дзённікавыя запісы Максіма Танка давалі магчымасць аўтару ажыццяўляць розныя формы і ўзроўні самааналізу і сведчаць, што індывідуальны свет пісьменнікага “я” настолькі прывабна чароўны, што ён здольны стварыць арыгінальную мастацкую цэласнасць. “Жить — это не так просто, это быть вершиной ... Мы — произведения. Произведения” [7, р. 102], — канстатуе сучасны французскі пісьменнік Ж.-М.-Г. Леклезіё. Прыватнае жыццё мастака слова ў “Дзённіках” з самымі дробнымі дэталямі і падрабязнасцямі паўстае як паўнаватасны мастацкі твор, які здольны выявіць найскладанейшую сэнсавую множнасць асобы пісьменніка з яе глыбіннымі лірыка-філасофскімі перажываннямі.

Спіс літаратуры:

1. Аверинцев, С. “Аналитическая психология” К.-Г. Юнга и закономерности творческой фантазии / С. Аверинцев // Вопр. лит. – 1970. – № 3. – С. 113–143.
2. Бахтин, М.М. Эпос и роман : сборник / М.М. Бахтин. – СПб. : Азбука, 2000. – 304 с.
3. Заманская, В.В. Экзистенциальная традиция в русской литературе XX века: диалоги на границах столетий : учеб. пособие для вузов : для студентов, аспирантов, преподавателей-филологов / В.В. Заманская. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 303 с.
4. Егоров, О.Г. Дневники русских писателей XIX века : исследование / О.Г. Егоров. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 288 с.
5. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк ; рэдкал.: У.В. Гніламёдаў [і інш.] ; прадм. В.В. Зуёнка ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 9 : Лісткі календара. Дзённікі (1941–1959). – 2009. – 592 с.
6. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк ; рэдкал.: У.В. Гніламёдаў [і інш.] ; прадм. В.В. Зуёнка ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 10 : Дзённікі (1960–1994). – 2010. – 919 с.
7. Le Clezio, J.M.G. L'Extase matérielle / J.M.G. Le Clezio. – Paris : Gallimard, “Le Chemin”, 1967. – 229 p